

Keel ja Kirjandus

6

2006

*"Ahasveeruse une" seletamine
Algustäheortograafiast ajaloos
Baltisaksa kirjakultuurist
Nooreestilik "Süütu" II
Käsiraamat eurooplaste juurtest
Filoloogi mälestusraamatust
Ain Kaalep 80*

lugeda kes tahes eesti keelt valdav asja-juviline.

Tegemist on keeleteaduse uusima innovatiivse suuna omamoodi käsiraamatuga (võiks isegi öelda, et õpikuga). See suund toimib viljakas sümbioosis teiste teadusharudega, eeldab keeleajaloos lingvistilise konvergenti domineerimist divergenti üle, huvitub põhjalikult keelekontaktidest ja opereerib vahendajakeele, *lingua franca* mõistega. Raamat koondab endasse paljuski ka mitteformaalse üle-

euroopalise multidistsiplinaarse tööühema "Põhja-Euraasia rahvaste ja keelte juured" uurimistulemusi.

On väga hea, et see Kalevi Wiigi raamat on nüüd olemas ka eesti keeles. Kahtlemata pakub teos peale erialateadlaste huvi ka laiemale lugejaskonnale ning aitab meil hoopis uut moodi mõista meie endi ja naaberriikide ning vastavate keelte päritolu.

AGO KÜNNAP

HÜPOTEESI KUNINGRIIGIS

Л. Вольперт. Лермонтов и литература Франции (в Царстве Гипотезы). Таллинн: Фонд эстонского языка, 2005. 319 lk.

Ameerikasse saabunud, kirjutas tulevane "Lolita" autor kirjastuse New Direction tellimisel monograafia Gogolist, kus ta ironiseeris nende üle, "kes soovivad, et nende kirjandus oleks kasvatav, ülendav, rahvuslik või tervislik – nagu vahtrasirup või oliiviõli..."¹ Oletan, et kui Vladimir Nabokov saaks lugeda Larissa Volperti raamatut, jääks ta sellega kahtlemata rahule: sellele teosele jääb võõraks mõtteviis, et sõnakunst on vaid ühe keele raamidesse suletud nähtus.

"Lermontov ja prantsuse kirjandus" sisaldab tähelepanekuid prantsuse kirjanduse reminitsentsidest Lermontovi proosa- ja luuletekstides. Pärast sissejuhatust, kus on antud ülevaade teemat käsitlevast kirjandusest, mõtestab autor lahti ka raamatu intrigeeriva alapealkirja "Hüpoteesi kuningriigis" (vt "Hüpotees kui meetod faktide mõtestamiseks ja rekonstrueerimiseks"). Teose I osa 1. peatükis võrdleb Larissa Volpert Lermontovi ja Puškini luulet: "Lermontov ja prantsuse kirjandustraditsioon (kõrvutamine Puškiniga)". Pärast seda käsitleb ta André Chénier' hukkamisele pühendatud "salatsükli" ("André Chénier' "salatsükkel"

Lermontovi lüürikas") ja "Deemoni" prantsuse allikaid, nii otsesid kui ka hüpoteetilisi ["Lermontovi "Deemon" ja prantsuse kirjandustraditsioon (Jacques Cazotte ja Alfred de Vigny)"]. I osa kaks viimast peatükki on pühendatud Lermontovi proosakatsetuste allikate väljaselgitamisele ["Saada mulle palun kutsariga "Sous les Tilleuls" (Lermontov ja Alphonse Karr)"]² ja prantsuse kirjanduse mõjudele "Maskeraadi" kangelaanaka karakteris ["Georges Sand ei eksi vist!" (Paruness Strahli "mõistatus")"].

Lermontovi proosale on pühendatud teose II osa "Lermontov ja Stendhal" neli peatükki: "Isiksus *ajatul* epohhil", "Mida? Me hakkame siis laskma" ("Vürstinna Ligovskaja" sõlmistuse probleemi juurde)", "Truu naise juurest truudusetu juurde (Lermontov, Puškin, Stendhal)", "Iroonia Lermontovi ja Stendhali proosas ("Vürstinna Ligovskaja" ja "Punane ja must")", ja ka teose III osa "Refleksiooni estetiiseerimine Lermontovi proosas" ainus artikkel – "Petšorin ja tema prantsuse "vennad"". Teose II osa lõpetab artikkel, mis on pühendatud Lermontovi Bonaparte'i retseptisioonile – "Märgitud jumaliku sörmusega..." (Napoleoni müüt Lermontovil ja Stendhalil) –, kuid selles ei käsitleta proosat, vaid ainult lüürikat.

² A. Karri romaani "Sous les Tilleuls" ("Pärnade all", 1832), omal ajal ülipopulaarne teos, toonase massikultuuri toode.

¹ Vrd: "I have a lasting grudge against those who like their fiction to be educational or uplifting, or national, or as healthy as maple syrup and olive oil..." – V. Nabokov, Nikolai Gogol. Norfolk, Connecticut, 1944, lk 42.

Prantsuse kirjanduse staatus tolle aja Venemaal oli hoopis teistsugune kui praegu: haritud vene lugeja oli suurepäraselt informeeritud prantsuse kirjanduse uudisteostest ja luges vabalt prantsuse keeles. Seetõttu on uurimus Lermontovist ja prantsuse kirjandusest eriti oluline: töö kajastab kirjaniku kangelaste huvisid ja lugemust ning mis kõige olulisem – ka tema enda eelistusi.³

Retsenseeritavas monograafias on püütud teadusliku meetodi kaasabil kindlaks teha neid raamatuid, mida oli lugenud või võis lugeda Lermontov. See meetod, nagu kirjutab monograafia autor, on vajalik Lermontovi uurimise praeguses seisus, mille üle kurdavad paljud, kes tõsiselt tegelevad vene lüürikaga. Kirjandusloolaste käsutuses on rohkesti materjale Puškini elu kohta, kuid luuletaja kohta, kes astus tema asemele, ei ole kaugeltki sama rikkalikku allikmaterjali. Sellepärast on Lermontovi-uurijatel vaja nii kujutlusvõimet kui ka oskust esitada julgeid hüpoteese: ilma fantaasiata ja oskusetu uuesti luua ja ette kujutada kirjaniku elufakte on väga raske Lermontovi üle otsustada, temast kirjutada.

Kuidas rekonstrueerimismeetodit kasutades avastada varjatud allikaid, on näha teose sellest osast, kus kõneldakse Georges Sandi "jäljest" Lermontovi "Maskeraadis". Uurija on kommenteerinud paruness Strahli mõistatuslikku repliiki: "Georges Sand ei eksi vist! / Me tänapäeva naine, kainelt arutelles, / on teiste mängukann, kel puudub tahtejõud. / Seltskondlik arvamus ta üle rangelt valvab, / kõik kirepuhangud peab peitma tema põu, / või elu juba eos neid halvab."⁴ On selge, et vaevalt vihjas Lermontov autorile, kes oli

³ Vene-prantsuse kirjandussuhetele olid pühendatud ka L. Volperti kaks eelmist raamatut ja tema doktoriväitekirj. Vt Л. Вольперт, Пушкин и психологическая традиция во французской литературе. К проблеме русско-французских литературных связей конца XVIII – первой трети XIX века. Таллинн: Ээсти раамат, 1980; Л. Вольперт, Пушкин в роли Пушкина. Творческая игра по моделям французской литературы. Пушкин и Стендаль. Москва: Языки русской культуры, 1998.

⁴ M. Lermontov, Maskeraad. Draama 4 vaatuses. [Tõlkinud V. Daniel, A. Sikka.] Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1956, lk 41.

talle tundmatu. Vastupidi, on tõenäoline, et ta oli Georges Sandi teoseid lugenud. See tähendab, et kuigi meil puudub nimekiri raamatutest, mida luges noor ohvitser Lermontov vabal ajal, ja samuti ei tunne me tema isiklikku raamatukogu (näiteks Puškini raamatukogu on olemas), on see põgus repliik oluline tunnus selle kohta, et Lermontov on lugenud Aurore Dupini teoseid. Meile, Larissa Volperti Lermontovi-uurimuse lugejatele, on muidugi huvitav teada saada sedagi, millisele teosele viidatakse "Maskeraadis". Autori vastus on: Lermontovi parunessi monoloogis on arendatud Georges Sandi romaanist "Indiana" pärinevaid seisukohti. Jutt ei ole muidugi täpsest tsitaadist: monoloog kajastab paruness Strahli nõusolekut romaani paatosega. Larissa Volpert kirjutab: "Nikolai-aegsel Venemaal, kolmekümnendate aastate keskel, kõlas paruness von Strahli repliik – "Georges Sand ei eksi vist!" – mittetriivialse ja tähendusrikkana. Asjaolu, et need sõnad on lausunud teose kangelanna nimel, ei ole oluline: autori positsioon langeb antud juhul kokku tegelase arvamusega. Kui on mingi lõtk, on see sõnades "peaaegu et": kõrgseltskonna daamil ei sobinud täielikult solidariseeruda "elukorda õonestava" autoriga" (lk 156).

Tõenäoliselt on neid, kellele ei meeldi see, et professor Volperti raamat ei sisalda arutlusi tekstidevahelistest probleemidest: tänapäeva filoloogid hindavad tihti vaid töid, kus jutt on tekstide põimumisest sõna ja fraasi tasandil. Pole vaja siiski teha pattu sellest, et professor Volperti meetod ei ole suunatud teksti tsiteerimise probleemidele. Sõnade ja fraasidega tegelemine ei muuda arusaamist asja olemusest – tekstist kui tervikust ja selle sisust – mitte alati selgemaks, vaid ajuti hoopis raskemaks.

Monograafias on ka rida kahetsusväärseid vajakajäämisi (enamasti puhtformaalseid, sisusse mittepuutuvaid). Näiteks pole ikkagi päris selge, millistes oma teostes kõneleb Lermontov prantsuse kirjanikest: vastavat nimekirja lihtsalt ei ole. Täpsustamata jääb ka nende põgusate nimetamiste hulk: "Sissejuhatuses" on kirjutatud, et Puškin on kõnelnud rohkem kui sajast prantsuse kirjanikust,

Lermontov aga kõigest seitsmeteistkümnest (lk 15), kuid peatükis "Lermontov ja prantsuse kirjandustraditsioon" on öeldud, et Lermontov on nimetanud oma teostes üheksateistkümnet prantsuse kirjanikku (lk 48). Väga kahju, et prantsuse kirjanike tsitaadid ei ole tekstis toodud originaalis (s.t nii, nagu neid tundis Lermontov), vaid vene keeles. Pean sellist praktikat kahetsusväärseks, kuigi mõõnan, et raamatu autor on nähtavasti pidanud tegema kompromisse ka raamatu kirjastamise nõudmistega.

Tervikuna on Larissa Volperti uurimus oluline panus kirjandusteadusliku mõtte sellesse valdkonda, mis tegeleb meile veel tundmatute kontekstide avastamisega. Teos on kindlasti abiks teadlastele nende tulevastel uurimisreisidel Hüpoteesi kuningriiki.

GRIGORI UTGOF

Vene keelest tõlkinud MALL JÕGI